

Svätojánske slávnosti Navalis v Prahe - impulz pre bratislavskú mestskú kultúru

Anna A. Hlaváčová

Anna A. Hlaváčová: Svätojánske slávnosti Navalis v Prahe - impulz pre bratislavskú mestskú kultúru [Saint John's Celebrations Navalis in Prague - An Impulse for Urban Culture in Bratislava]. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 3.

Saint John's Celebrations Navalis in Prague - An Impulse for Urban Culture in Bratislava

The present study tries to address the subject of the traditional performative representations of the urban history. Its first part analyses the Navalis phenomenon in contemporary Prague. The second part shifts its focus to Bratislava performative cultural events after 1989. While the Slovak musicians successfully renewed several of the interrupted traditions assuring their *longue durée*, the performative events related to the feasts of Magi and St. Martin still show considerable vulnerability compared to the continuity of similar representations in Prague.

Key-words: urban culture, open air performative traditions, Navalis in Prague, Magi Procession, Bratislava Coronations, Saint Martin's Lantern Cortege

I.

Po páde komunizmu sa do Prahy vrátila dôležitá mestská kultúrna tradícia. Slávnosť s 300 ročnou kontinuitou sa koná v predvečer sviatku Jána Nepomuckého - muža, ktorý mlčaním uchoval svedenie tajomstva kráľovnej. V konflikte s kráľom za to zaplatil životom a jeho telo bolo hodené z Karlovho mosta do Vltavy.

Ján Nepomucký zomrel 20. marca 1393, preto sa tento deň stal jeho sviatkom.

Jeho uctievanie sa zaiste začalo pošepky - veď protirečilo oficiálnemu dynastickému naratívu, ktorý nepripúšťal, že za jeho smrťou stál sám Václav IV. Transfer sviatku na 16. máj zrejme súvisí s neskorším spektakulárnym rozvinutím jeho kultu, ktoré bolo treba situovať v liturgickom roku až po završení pôstneho obdobia, pričom prozaickým bonusom posunu bola pravdepodobnosť priaznivého počasia pre exteriérovú slávnosť.

Zaujímavosťou je, že nová forma slávenia vznikla v Benátkach - meste na vode, kde je veľa profesií spojených s vodou, a tak aj dôvodov na oslavu patróna gondoliérov, námorníkov a lodiarov. Tieto motívy sa spojili s talianskym zmyslom pre teatralitu a divadelný obraz.

Napokon, Serenissima sa už predtým preslávila predstaveniami na vode - symbolickými zásnubami dóžu s morom, pri ktorých sa prvý raz použil ohňostroj, privezený moreplavcami z Číny. Dovoľme si malú odbočku: Slávnosti zásnub Benátskej republiky s morom videli aj byzantskí hierarchovia a duchovní cestujúci na Florentský koncil koncom tridsiatych rokov 15. storočia (1438 - 1439). Florentský koncil sa začal v tieni smrti cisára Žigmunda Luxemburského (+ 9. decembra 1437), ktorý veľmi podporoval jeho uskutočnenie. Cisár Žigmund bol bratom slabošského Václava IV. - a tak, napriek protichodnosti ich pováh a postojov uctievanie Jána Nepomuckého (bratovej obete) v tých rokoch neprichádzalo do úvahy nielen v Prahe, no ani v Benátkach, ktoré podchvíľou

navštevoval aj Žigmund.[1]

V uvedených súvislostiach sa javí zákonitú, že vodné slávnosti Jána Nepomuckého sa v Benátkach začali konať až neskôr. Koncom 16. storočia sa tam s nimi stretol cestovateľ a hudobník, český šľachtic Krištof Harant z Polžic a Bezdrúžic.[2] Česká verejnosť sa o nich dozvedela cez jeho cestopis *Putování aneb cesta z Království českého do Benátek a odtud po moři do země Svaté země judské a dále do Egypta*. Českojazyčný originál cestopisu bol vydaný v roku 1608, no prvá socha svätca sa na Karlovom moste objavila až o polstoročia neskôr a samotná kanonizácia, ktorá sa konala až začiatkom 18. storočia, už len potvrdila spontánny proces uctievania, ktorý sa dávno predtým realizoval v médiu sochy i performatívnym spôsobom. Uctievanie diskrétného stredovekého svätca – ochrancu dobrej povesti – tak dostalo barokové kontúry, cez ktoré sa skryté postupne stávalo stále zjavnejším.

Dôležitý moment v tomto procese mohol predstavovať Tridentský koncil (1545 – 1563), ktorý sa zaoberal problematikou sviatostí – Ján Nepomucký bol zosobnením strážcu sviatostnej spovede. Benátky s vlastným patriarchom boli na Tridentskom koncile dobre zastúpené, a tak je prirodzené predpokladať, že benátska Navalis vznikla pod impulzom koncilu v neďalekom Tridente, kde ju vo fáze rozkvetu zažil aj spomenutý Ján z Harantu.

O stáročnej oblube českého svätca v Benátkach a tamojšom rozkvetu jeho kultu dodnes svedčia sochy zo 17. storočia. Možno povedať (ak to vôbec možno oddeliť), že kňazskú dimenziu svätca pripomína socha na Piazza ducale, zatiaľ čo socha umiestnená na moste cez Canale di Cannaregio pripomína jeho vodnú, resp. lodnú slávnosť a patronát nad námorníkmi.

Hoci sa kult Jána Nepomuckého veľmi rozšíril, svedkom čoho sú hlavne figurálne plastiky umiestnené na mnohopočetných mostoch, v Benátkach vymyslenú spektakulárnu oslavu si prisvojila len Praha. Toponymum Pražské Benátky nie je toponymickou pamäťovou stopou[3] po vodných slávnostiach Jána Nepomuckého, ale korení v krajinárskej analógii kámpy s vodnou republikou, no súčasná podoba Navalisu prispela k asociatívnemu prepojeniu lokality a sviatku.

Podobne ako Canale Grande, i Vltava má na tieto slávnosti ideálnu šírku, tok nie je ani široký, ani úzky a je dobre splavný... a predovšetkým Praha má jedinečné dôvody slávnostne si pripomínať svojho svätca a udalosti, ktoré sa stali práve tu. Napokon, práve preto sa tu Nepomucenská navalis ujala. V kultúre barokovej Prahy, formovanej vo výraznej miere rádom jezuitov,[4] dopĺňala nielen výraznú architektonickú vrstvu, ale i špecifické performatívne fenomény spojené s uctievaním sôch – ako je to v prípade odievania Pražského Jezuliatka.[5]

Barokový kult stredovekého svätca sa naplno rozvinul až po husitských búrkach. Ako uviedol kardinál Duka vo svojej historicky fundovanej homílii[6], v priebehu dejín prišlo k splývaniu niektorých historických postáv, a tak sa napr. odpor voči odpustkom pripisoval Jánovi Husovi, hoci tejto praxi otvorene odporoval predovšetkým Ján Nepomucký. Nepomuckého konfrontácia s kráľom, ktorý vyhlasoval odpustky, nemala len jednu dimenziu, spravodlivú vec obhajoval slovom a mlčaním. Jeho mlčanie vo veci spovede kráľovnej svedčilo o tom, že odpustenie sa nedá kúpiť. Odpor voči kupčeniu s odpustkami zároveň svedčí o Nepomuckého osobnej skromnosti a predstave o cirkevnom živote.

V akom kontraste s tým je jeho veľkolepý posmrtný kult! Neuveriteľne pôsobí aj radiácia Nepomuckého slávností do kultúrneho a spoločenského života. Svätojánske púte, ktorých sa zvyklo zúčastniť aj stotisíc ľudí, doslovne prinášali do Prahy češtinu, a to bez konfliktu s nemecko-jazyčným obyvateľstvom. Púte prispeli k položeniu základného kameňa pre stavbu Národného divadla i ku konaniu Slovanského zjazdu v roku 1848, ba za oceánom si ich pripomínal český, slovenský

a rusínsky exil, ktorý položil základy spoločného štátu - 1. ČSR!

19. storočie jednostranne propagujúce husitský naratív a druhá polovica 20. storočia, ktorá tento naratív transformovala do marxistického výkladu, zatlačali osobnosť Jána Nepomuckého do úzadia, a tak sa aj slávnosť Navalisu načas vytratila z pražskej mestskej kultúry. A predsa korene tradície boli zapustené tak hlboko, že sa vrátila i do súčasnej Prahy, kde je jedným z najvýznamnejších podujatí živej kultúry mesta a už roky robí radosť obyvateľom mesta i návštevníkom.

Tohoročného Navalisu sa zúčastnili benátske i chorvátske plavidlá, a tak odzneli aj príhovory predstaviteľov týchto krajín. V obvyklej pestrej rečovej zmesi návštevníkov Prahy popri češtine však dominovala ruština... V Čechách a na Slovensku si diváci mohli pozrieť priamy prenos v televízii Noe, no tým sa mediálne vyžarovanie sviatku neuzatvára. Svedčia o tom početné videá ruskojazyčných návštevníkov, zdieľané na youtube a sociálnych sieťach, ktoré majú vysokú sledovanosť, a tak šíria zvesť o pražskej slávnosti. Zároveň tak vysielajú signál, že v pravoslávnom prostredí oplakávaná „Stará Európa“ nie je ešte mŕtva.

Štruktúra pražského Navalisu

Slávnosť Jána Nepomuckého k dnešnému dňu nadobudla podobu akéhosi putovania so svätcom, na ktorom sa popri ľudskom spoločenstve zúčastňuje celá príroda - všetky štyri živly (terra, aqua, aer, ignis).

Slávnosť sa začína liturgiou vo svätovítskej katedrále, kde s príbehom a posmrtnou cestou Jána Nepomuckého českými dejinami oboznámila prítomných kázeň. Následne sa od tamojšieho sarkofágu s ostatkami svätca procesia folklórneho charakteru uberá akoby v pozemských stopách Jána Nepomuckého a za spevu litánií prichádza na Karlov most, kde sa kedysi završila svätcova púť po zemi (terra).[\[7\]](#)

Procesia s palmovými ratolesťami nesie atribúty svätca: symbol mlčania, čiapku kanonika. Ďalším symbolom Jána Nepomuka je z rastlín upletený veniec - nie je len jeho atribútom, ale v obradovom konaní zastupuje telo svätca, hodené do Vltavy.[\[8\]](#)

Veniec, vhodený do rieky, vo vode (aqua) obkolesí päť hviezd, ktorých sa ujímajú piati plavci - otužilci.

Päť hviezd sa vyskytuje v ikonografii svätcovej svätožiari, preto sa v priebehu Navalisu tento znak opakovane „zbiera“.

Z 19. storočia sú písomné svedectvá o tom, že pri soche na Karlovom moste sa raz týždenne zapalovala päťica pred ňou umiestnených lúčok a niekoľko dní pred sviatkom sa okolo sochy postavila drevená kaplnka vyzdobená obrazmi, svetlami a kvetmi. Celý týždeň pred sviatkom sa každý večer slúžila spievaná pobožnosť v češtine a nemčine. [9] Navyše, z dobových fotografií vieme, že ešte začiatkom 20. storočia ikonografiu sochy spišského sochára Jána Brokoffa násobilo aj osvetlenie vo

forme piatich päťcípnych hviezd. Je zrejmé, že toto rozvinutie znaku vytvorilo u Pražanov pamäťovú stopu a impulz pre súčasnú slávnosť.

Procesia sa završuje krátkym požehnaním zo schodov Chrámu sv. Mikuláša na druhej strane rieky. Liturgická slávnosť tým doznie a vážnosť sa zmení na radosť.

Rozveselené páry si zatancujú na námestí a začínajú sa preteky päťice veslíc a gondol. Na prvý pohľad sa zdá, že k slovu prišlo profánne, že ide o čisto kultúrne podujatie, v ktorom preteky veslíc a koncert barokovej hudby sprevádzajú ohňostroje, svetelné efekty a laserová šou. Moderné technológie tu nie sú samy pre seba – podporujú barokový univerzalizmus[10] v jadre slávnosti. Pôsobia v súlade s estetikou usporiadateľov Navalisu v minulých storočiach – keby také prostriedky boli existovali, vtedajší festaiolovia by ich istotne použili práve tak, ako kedysi zapojili do slávnosti ohňostroj.[11]

Všetky výrazové prostriedky tu však zostávajú podriadené centrálnej myšlienke: akémusi posmrtnému putovaniu svätca spojeného s vesmírom prostredníctvom štyroch živlov: po terra a aqua, ktoré sa ukázali už cez deň, sa na ešte stále žiarivom sklonku dňa objavuje aer – živel vzduchu. Deje sa tak prostredníctvom zoskoku piatich hviezd – tentokrát predstavovaných parašutistami[12], ktorí pristnú na plti uprostred rieky. Bodkou za ich zoskokom je husársky kúsok parašutistu, ktorý podletí Karlov most.

Ako posledný k živlom pristupuje ignis – živel ohňa, ktorý lepšie „kreslí“ v nastávajúcej tme. Päťicu hviezd svetelne projektovanú na Karlov most za hudby, ktorá sa nesie po vode spolu s ľahkým kĺzaním veslíc, dopĺňa ohňostroj.[13]

Obrazovým vrcholom predstavenia je laserová projekcia piatich hviezd na streche Svätovítskej katedrály: hviezdy sa najprv objavia v rade a v závere sa usporiadajú do rotujúceho kruhu. V tomto bode dochádza aj k významovému vrcholu, a roztrúsený symbol piatich hviezd prechádzajúcich živlami nadobúda geometricky čistú čitateľnosť znaku, od ktorého bolo celé spektakulum odvodené. Priestor efektu je zvolený presne: veď päťhviezdna svätožiara Jána Nepomuckého žiari z chrámovej strechy, pod ktorou leží jeho telo.

Jednotný postup pražských radných a starostu v súčinnosti s arcidiecézou už niekoľko dekád buduje obraz hlavného mesta. Ani architektonický klenot ako Praha by totiž nebol dosť atraktívny bez živej kultúry: jej konštantou je (popri fenoménoch ako mozartovský repertoár[14]), obnova exteriérových slávností, ktoré boli po stáročia súčasťou kresťanskej kultúry. Nejde tu len o podujatia atraktívne pre zahraničných turistov, záujem oň prejavujú aj obyvatelia Čiech a samotného mesta Prahy - veď, ako sme ukázali, zdieľanie sviatku je oddávna tmelom lokálnej kultúry.

Položme si otázku, čo vedie dnešných ľudí k účasti na každoročnej repríze slávností Navalis. V dejinách kresťanskej kultúry možno pozorovať, ako sa strieda jednoduchosť s bohatou obradnosťou - určenou aj tým, ktorí nijaké iné bohatstvo nepoznajú. Dnes, keď v liturgickom slávení prevažuje jednoduchosť a skromnosť, vzniká potreba aspoň výnimočne zakúsiť veľkú exteriérovú slávnosť aj u praktizujúcich kresťanov.

Nemenej dôležité je, že takáto slávnosť je otvorená aj tým, ktorí do chrámu nikdy nevstupujú, ale o dejinách mesta a jeho dávnych slávnostiach chcú vedieť a môžu na nich mať podiel.

II.

Z uvedenej perspektívy Bratislavu s Prahou a inými mestami spája zatiaľ len fenomén Trojkráľového sprievodu.[15] Navalis nie je prenosnou slávnosťou, no nepriamou inšpiráciou pre Bratislavu môže byť.

Je zrejmé, že na architektonickej tvári Bratislavy sa podpísali mnohé diskontinuitné momenty.[16] Dôsledky prudkých premien v zložení jej obyvateľstva počas posledných sto rokov cítia i vo sfére živej kultúry. O to cennejšie sú úsilia o obnovu našich mestských tradícií, ktoré registrujeme v posledných troch dekádach.

V oblasti hudobného umenia sa podarilo obnoviť tradíciu[17] uvádzania Haydnových „Sedem slov,“ [18] ku ktorej v Dóme pribudlo na Všetechsvätých uvádzané Mozartovo Requiem vo svetovo unikátnom realizovaní na dobových hudobných nástrojoch.[19]

Na mieste je pripomenúť aj veľkonočnú tradíciu uvádzania Jánových Pašii J. S. Bacha, ktorú vo Veľkom evanjelickom kostole repertoárovo etabloval Miloš Valent so súborom Solamente Naturali.

Ak sa pokúsime o bilancovanie súčasného stavu v oblasti performatívneho umenia, jediný systematickejší pokus o spektakulárne reprezentácie dejín mesta predstavujú korunovačné slávnosti, ktoré sa usilujú o postupné sprítomnenie korunovácií 18 uhorských kráľov. Myšlienka je správna v tom zmysle, že hlavné mesto má byť Slovensku príkladom prisvojovania si podielu na uhorských dejinách. Bratislava ako korunovačné mesto, ktoré vystriedalo Stoličný Belehrad, je dôležitý historický fenomén, ktorý sa začal korunováciou Maximiliána (1563), a tak historická opora pre spektakulárnu rekonštrukciu korunovácií môže načrieť do dejín niekoľkých storočí.

Zdá sa však, že etablovanie tradície v posledných rokoch naráža na problémy - forma sa hľadá, možnosti varíovania jednotlivých korunovácií sa v realizácii javia limitované (prejavujú sa spravidla obsadením a kostýmovaním), podujatie sa síce mohutne propaguje, no v realite sa rozštiepuje

súperením usporiadateľov, v dôsledku čoho sa pozvoľna vytráca...[20]

Menej známym podujatím je Svätomartinský lampiónový sprievod, ktorý vedie sv. Martin na koni. Martin neprichádza na bielom koni symbolicky v zmysle pranostiky, podľa ktorej jeho sviatok často sprevádza prvý sneh, keďže to sa v súčasnosti nedá zabezpečiť. Organizátor má však garantované umiestnenie slávnosti do krátkeho novembrového dňa, ktorý sa svetelnou slávnosťou symbolicky predĺži. V liturgickom kalendári hodový sviatok sv. Martina pripadá na 11. november, podľa tradície sa ním začína 40-dňový pôst pred Vianocami.

V pamäti obyvateľov Bratislavy sa nostalgická spomienka na lampiónový sprievod socialistickej epochy stretla s iniciatívou slovensko-nemeckej škôlky, kde sa v roku 2005 rozpomenuli na martinské slávnosti v nemecky hovoriacich krajinách.[21] Mohla tomu nahrávať aj nemecká zložka historickej identity Prešporku, veď socialistický lampiónový sprievod, pripomínajúci revolúciu roku 1917 (7. november) bol zrejme len prechodným kultúrnym fenoménom, ktorého úlohou bolo prekryť pôvodný kresťanský sviatok.

Detské organizácie (eRko a Bibiana), ktoré sa ujali martinských slávností neskôr, sa opierali o spoluprácu s magistrátom a Staromestským zastupiteľstvom, ktoré prijali obnovený sviatok za svoj. Dôležitou dimenziou bola spolupráca s Bratislavskou arcidiecézou, ktorej patrónom je sv. Martin. Biskupi uvítali príležitosť, aby martinské hody neboli len o jedle, pijatike a lampášoch, a tak vznikla významová väzba exteriérovej slávnosti s katedrálou.

Kým lampiónových sprievodov sa za socializmu zúčastňovali školopovinné deti, Martinský sprievod pritiahol i rodičov s deťmi predškolského veku – keďže hlavne im je určený jednoduchý pôvab slávnosti: v tme deti fascinujú nielen lampióny, no i Martin na bielom koni, ktorý za zvukov dómskeho zvona ľahkým poklusom krúži priestorom Rudnayovho námestia v tesnej blízkosti Dómu. Z ľavého rohu námestia sa na to díva sochár Rafael Donner, autor jazdeckej sochy v Dóme. Zvon spája katedrálu s exteriérom a dlhé slávnostné zvonenie vytvára naozaj veľmi silný akustický rozmer celej slávnosti. Aj malé deti rozumejú jednoduchému gestu Martina, deliaceho sa so žobrákom o plášť. V tejto jednoduchosti, ktorá sa v jadre nijako nelíši od stredovekých divadelných foriem, je krása[22]. Kontrastná hra svetiel a tmy a k tomu exemplum milosrdenstva neurazí ani početne zastúpeného dospelého účastníka – veď slávnosti sa deti zúčastňujú spolu s rodičmi či starými. Ochotu prijať exemplum za svoje vyjadruje nasledovanie Martina na koni v sprievode s lampášmi.

Je veľká škoda, že v posledných rokoch sa toto podujatie vytratilo. Dúfajme, že nie navždy. Veď medzitým prišlo k rekonštrukcii okolia, v blízkosti Dómu pribudlo Martineum a nové pokolenie škôlkarov, pre ktorých by svätomartinská slávnosť bola úplne novým zážitkom. V krátkych dňoch medzi Dušičkami a Vianocami by sa tak znovuobjavil krásny večer s potenciálom zasiať do detských srdiec príbeh o vznešenej sile, prejavujúcej sa súcitom. Uvedomenie si zvona ako srdca katedrály, ktorá je srdcom mesta je momentom budujúcim kolektívnu identitu všetkých zúčastnených.

V texte sú použité historické fotografie z <https://www.navalis.cz/>

L i t e r a t ú r a

Bobková Valentová, Kateřina a kolektív, Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách, Academia: Praha 2015.

Borovička, M. (ed.): *Cestovatelství*. Tematická řada. Velké dějiny Koruny české. Praha: Paseka, 2010. Ekert, František. Posvátná místa král. Hl. města Prahy : Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek I. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883.

Hlaváčová, Anna. Dve teatralizované formy slávenia Troch kráľov: trojkráľový sprievod a koledovanie. In *Téma Troch kráľov v umení a v kultúre*. – Bratislava : VEDA, 2021.

Hlaváčová, Anna. Pohyb obrazu, posun významu. In *Studia Capuccinorum Boziniensia*. – Pezinok : Minor – Kapucíni na Slovensku, roč. 8, č. 7. 2022.

Varšo, Miroslav – Bizoňová, Monika – Olejník, Vladimír – Pavláková, Ema – Krupa, Peter. *Pallas Scepusiensis. Školské hry Jezuitského gymnázia v Spišskej Kapitule (1648-1672)* [elektronický zdroj]. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2017.

Varšo, Miroslav: Vplyv konfesionalnej príslušnosti na inscenáciu školských hier o troch kráľoch/ mudrcoch na území Uhorska v 17. storočí. In *Téma Troch kráľov v umení a v kultúre*. – Bratislava : VEDA, 2021.

P o z n á m k y

[1] Pre komplexné vnímanie situácie dodajme, že Karol IV. bol zberateľom a uctievačom relikvií a jeho syn Žigmund prechovával úctu k ostatkom svätcov v súlade s mentalitou doby, ktorú charakterizuje, že nedostatok biskupov na Bazilejskom koncile kompenzovali jeho účastníci prítomnosťou relikvií. Rozdiely uctievania boli len v stupni spektakularity venovanej konkrétnemu mučeníkovi, a tá súvisela s etablovanosťou kultu.

[2] Podrobnejšie o ňom možno nájsť v monografii Borovička, M. (ed.): *Cestovateľství*. Tematická řada. Velké dějiny Koruny české. Praha: Paseka, 2010.

[3] O toponymických stopách možno hovoriť v prípade trojkráľových názvov. Hlaváčová, Anna. Dve teatralizované formy slávenia Troch kráľov: trojkráľový sprievod a koledovanie. In *Téma Troch kráľov v umení a v kultúre*. – Bratislava : VEDA, 2021, s. 438-439.

[4] O širších dimenziách javu: Bobková Valentová, Kateřina a kolektív, Jan Nepomucký na jezuitských školných scénách, Academia: Praha 2015. Pozri aj Varšo, Miroslav – Bizoňová, Monika – Olejník, Vladimír – Pavláková, Ema – Krupa, Peter. *Pallas Scepusiensis. Školské hry Jezuitského gymnázia v Spišskej Kapitule (1648-1672)* [elektronický zdroj]. Košice : Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2017.

[5] Hlaváčová, Anna. Pohyb obrazu, posun významu. In *Studia Capuccinorum Boziniensia*. – Pezinok : Minor – Kapucíni na Slovensku, 2022, roč. 8, č. 7, s. 180-184. ISSN 2585-8025.

[6] homília kardinála Dominika Duku prednesená 15. 5. 2022

<https://www.youtube.com/watch?v=MH2MmmZWUGg>

[7] Pekne štruktúrované z r. 2016: <https://www.youtube.com/watch?v=xhEoQH-GpGI>

[8] Veniec a hviezdy možno považovať za performatívny derivát ikonografie dvojramenného kríža, z ktorého piatich koncov (ramien a vrcholu) vyrastá päťica hviezd. Tento kríž tak predstavuje variant svätožiary Jána Nepomuckého.

[9] Podrobnejšie: Ekert, František. *Posvätná místa král. Hl. města Prahy : Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. Svazek I. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883.

[10] Príkladom dômyselného svetelného efektu zo slovenského územia je Prešovská hra vydaná v roku 1652. Hra je doložená rytinami – svetlomet v nej slúžil na premietanie hviezdy, ktorá viedla mudrcov. Trojkráľový príbeh v nej rozprávajú maloleté deti, čím „vzniká zámerný barokový kontrast múdrej reči vlozenej do úst malého dieťaťa.“ In: Varšo, Miroslav: Vplyv konfesionalnej príslušnosti na inscenáciu školských hier o troch kráľoch/ mudrcoch na území Uhorska v 17. storočí. In *Téma Troch kráľov v umení a v kultúre*. – Bratislava : VEDA, 2021, s. 386.

[11] Pražská Navalise sa konala od roku 1715. Najstarší doklad o ohňostroji na Navalise sa zachoval na rytine z roku 1732.

[12] Pre zoskok päťice parašutistov pozri: <https://www.youtube.com/watch?v=ibeaRNRy3hQ>

[13] Pre pyrotechnické efekty pozri napr. : <https://www.youtube.com/watch?v=ny7gV2VP8Gw>

[14] Mozartovskú dimenziu Prahy reprezentuje predovšetkým Pražanom venovaná opera *Don Giovanni* uvádzaná v Stavovskom divadle.

[15] Hlaváčová, Anna. Dve teatralizované formy slávenia Troch kráľov: trojkráľový sprievod a koledovanie. In *Téma Troch kráľov v umení a v kultúre*. – Bratislava : VEDA, 2021, s. 440-444.

[16] Dôležitým krokom k obnove kultúrneho povedomia je pripomenka židovskej kultúrnej vrstvy:

obnova cintorína, názov zastávky, expozícia na hradbách.

[17] Bolo to z impulzu Jána Albrechta - jedného z mála kultúrnych dejateľov, ktorých ušetrila represívna Akcia B, a tak sa stal významným nositeľom kontinuity.

[18]

<https://kultura.pravda.sk/hudba/clanok/623004-na-kvetnu-nedelu-zaznie-v-katedrale-sv-martina-dielo-josepha-haydna/>

[19] Iniciátorom podujatia je Spoločnosť Theodora Lotza, výrobcu drevených dychových nástrojov v Mozartovej dobe.

[20] Objavuje sa napríklad naivná predstava, že slávnosť určenú všetkým možno nahradiť vedeckou prednáškou či konferenciou. Na druhej strane, kritici majú pravdu, že konzumný aspekt by mal zostať len sprievodnou črtou podujatia a stánkarstvo treba držať v určitých limitoch - podobne ako stredovekých mastičkárov, aktívnych popri Pašiových hrách.

[21] <https://bratislava.sme.sk/c/5105780/lampiony-pripomenuli-sv-martina-nie-vo-sr.html>

[22] V tejto súvislosti spomeňme, že pokus usporiadateľov (realizovaný v roku 2018) navrstviť na pôvodný hagiografický príbeh Martina z Tours históriu vzniku Donnerovej sochy mal pozitívny zámer, no nevyšiel. Nápad bol totiž osadený do akejsi povrchnej replikovej výmeny „dobových“ miestnych klebetníc, a teda dospelých nemal čím zaujať. Zároveň bol významovo nedostupný pre maloletého detského diváka. Aby moje kritické konštatovanie nespochybnilo pozitívny celkový zmysel podujatia, zaraďujem ho do poznámky.

PhDr. Anna Hlaváčová, CSc.

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i.

Šancová 56

811 05 Bratislava

e-mail: anna.a.hlavacova@gmail.com